

Beskytt norske vassdrag!

Av Børge Brende

Børge Brende er miljøvernminister

Innlegg på Verdens Vanndag 25. mars 2003

Norge har et vassdragslandskap som er blant de mest storslåtte og varierte i verden. Å ta vare på miljøet i vassdragene kan karakteriseres som Norges «regnskogsansvar», skriver miljøvernminister Børge Brende.

Å ta vare på miljøet i vassdragene kan karakteriseres som Norges «regnskogsansvar». Våre mange høye fjell og høytliggende vidder, ofte i kort avstand fra sjøen, kombinert med en variert geologi, mange fosser, innsjøer, elver, daler og fjorder, gjør at Norge har et vassdragslandskap som er blant de mest storslåtte og varierte i verden. Vassdragene og fjordene er det mest særegne ved norsk natur sett i et globalt perspektiv. Jeg ser derfor beskyttelsen av våre vassdrag som en svært viktig oppgave, og vil gi dette arbeidet særlig fokus i år, som FN har erklært for «det internasjonale året for ferskvann».

1,2 milliarder mangler rent drikkevann

Hovedutfordringen i verden i ferskvannsåret er å sikre nok - og rent nok - vann til å dekke menneskelige basalbehov. Over 1,2 milliarder mennesker mangler i dag adgang til rent drikkevann, og 2,4 milliarder mennesker har

ikke tilgang til tilfredsstillende sanitærtjenester. Sammenlignet med andre land har vi ikke nevneverdig mangel på vann i Norge. I et gjennomsnittsårl har vi 40 prosent mer nedbør enn gjennomsnittet for hele verden. Vi har i lang tid kunnet utnytte vann som en kilde til betydelig verdiskaping. I 2000 stod kraftforsyningen for om lag 2,3 prosent av bruttonasjonalproduktet i Norge, dvs. 24,7 milliarder kroner.

Biologisk mangfold truet

Fysiske inngrep, forurensning, spredning av fremmede arter og parasitter utgjør imidlertid alvorlige trusler mot det biologiske mangfoldet i norske vannforekomster. Villaksen er et viktig eksempel. De ville laksebestandene har aldri vært så lave som nå. En tredjedel av bestandene er enten utryddet, sterkt truet eller sårbare. Tilbakegangen skyldes i første rekke forsurening, vannkraftutbygging og andre inngrep i vassdrag og lakseparasitten gyrodactylus salaris. Høye forekomster av lakselus er også en sannsynlig årsak til tilbakegang i enkelte regioner. I tillegg er innblanding av oppdrettslaks i gytebestandene en av de alvorligste truslene.

En rikelig tilgang på energi fra vassdragene var et hovedelement i velstandsveksten i Norge på begynnelsen

av forrige århundre. Men denne utbyggingen påvirker også økosystemene i vassdragene. Av verdens tyve høyeste fossefall er ni i Norge. Syv av disse er tørrlagt eller sterkt berørt av kraftutbygging. Totalt har vi utnyttet over 70 prosent av våre største vassdrag og 20 av landets 25 største innsjøer til energiformål.

Forurensingsproblemet

I tillegg er mange av våre vassdrag forurenset. Det er f.eks. så mye kvikksølv i ferskvannsfisk at Statens næringsmiddeltilsyn fraråder gravide og ammende å spise gjedde, abbor over ca. 25 cm, og ørret og røye over én kilo fra norske vassdrag - og ingen bør spise disse fiskeslagene mer enn én gang i måneden i gjennomsnitt. Dette skyldes både kvikksølv sluppet ut i andre land som er transportert til norske vassdrag med luftstrømmene og utslipp nasjonalt. 700-900 innsjøer, eller 2,5 prosent av alle norske innsjøer, er så belastet med fosfor og/eller nitrogen at de kategoriseres i tilstandsklasse «dårlig» til «meget dårlig». De viktigste kildene er kommunalt avløp, industri, fiskeoppdrett og landbruk. I tillegg har om lag 2500 fiskevann i Sør-Norge blitt fiske-tomme på grunn av sur nedbør.

Regjeringen vil arbeide mot disse truslene både nasjonalt og internasjonalt, og vil utnytte det fokus ferskvannsåret gir.

Prekære problemer i utviklingsland

De mest prekære utfordringene finner vi i andre land. Som et av verdens rikeste land har vi et særlig ansvar for å bidra til å løse disse problemene.

Vann og sanitære forhold var et høyt prioritert område fra norsk side på FNs verdensstoppmøte om bærekraftig utvikling i Johannesburg. Landene ble her enige om innen 2005 å utarbeide integrerte vannressursplaner og planer for vannøkonomisering, og å halvere antall mennesker som ikke har tilgang til grunnleggende sanitærtjenester innen 2015. Fra før er det enighet om å halvere antall mennesker som ikke har tilgang til rent vann innen samme år. Vi vil følge opp dette i vårt samarbeid med utvalgte utviklingsland, gjennom miljøbistand til utviklingslandene, og ved å arbeide for at målene fra Johannesburg følges opp innenfor miljøkonvensjonene, FN, WTO og Verdensbanken.

Norge er nettomottaker av forurensninger fra store deler av den nordlige halvkule. Internasjonalt arbeid er derfor viktig også for å bedre tilstanden i egne vassdrag. I Johannesburg ble det enighet om å minimalisere miljø- og helsefarlige kjemikalier innen 2020. Norge kjempet for at slike kjemikalier skulle fases helt ut, men er likevel tilfreds med at vi fikk en konkret og forpliktende målsetting. Norge vil også fremover være en pådriver for internasjonale forbud mot miljøgifter.

Integrert vannforvaltning nødvendig

Den største jobben for å sikre de store verdiene i våre egne vassdrag må vi imidlertid gjøre her hjemme. Vi trenger en mer helhetlig og integrert vannforvaltning, vi må øke beskyttelsen av arter og økosystemer i vassdragene, og vi må redusere forurensningen av vann.

Vi har en omfattende vannforvaltning i Norge i dag, der en rekke etater arbeider for å beskytte vassdragene mot én eller flere påvirkninger. For økosystemene er det summen av alle menneskeskapte påvirkninger som er av betydning. Steinfluellarven er en av om lag 5000 kjente arter i ferskvann. For steinfluelarven vil vern mot utbygging til energiformål bety lite dersom miljøgift- eller nærings saltutslippene likevel er høye. Regjeringen vil nå legge opp til en mer helhetlig forvaltning av vann med utgangspunkt i økosystemenes behov. I havområdene vil dette gjøres ved å utarbeide helhetlige forvaltningsplaner, i første omgang for Barentshavet, mens det i kystområdene og i ferskvann vil gjøres ved å gjennomføre EU's rammedirektiv for vann. Direktivet fastsetter miljømål både for hvor rent vannet skal være og hvilken tilstand økosystemene i vann skal ha. I hovedsak krever direktivet at tilstanden i vassdragene skal forbli, eller reverseres til nær opptil den opprinnelige naturtilstanden innen 2015. Dette vil være en god rettesnor for norsk vannforvaltning. Direktivet stiller også krav til hvordan vi skal organisere vannforvaltningen, gjennom inndeling i vannregioner og utarbeidelse av helhetlige vannregionplaner for hver region. På denne måten vil gjennomføringen av direktivet gi oss en mer målrettet og kostnadseffektiv vannforvaltning i Norge.

Vassdrag

341 vassdrag eller vassdragsområder er til nå vernet mot kraftutbygging. Regjeringen arbeider nå med å supplere dette vernet. Samtidig vil vi foreta en

omlegging av Samlet plan for vassdrag for å gjøre dette rammeverktøyet til et mer effektivt og vassdragsbasert styringsverktøy. Vi vil også styrke arbeidet for å bedre miljøforholdene i allerede utbygde vassdrag.

Regjeringen la i 2002 frem et forslag til nasjonale laksevassdrag og fjorder. Ordningen tar sikte på å bevare de viktigste laksebestandene. I første omgang foreslås det 37 nasjonale laksevassdrag. Vi tar sikte på å supplere ordningen slik at den totalt vil omfatte om lag 50 bestander, noe som betyr at tre fjerdedeler av den samlede villaksressursen får en særlig beskyttelse.

Vil intensivere arbeidet

Utslipp av miljøgifter og andre farlige kjemikalier skader økosystemene både til lands og til vanns, og gjør også at vi ikke fullt ut kan nytte oss av ressursene naturen gir. Regjeringen vil derfor intensivere arbeidet mot helse- og miljøfarlige kjemikalier og samtidig øke takten i oppryddingen etter tidligere tiders forurensning. Reduserte utslipp av næringsalter, og dermed mindre overgjødning av vassdrag og kystområder, må sikres gjennom tilstrekkelige kommunale avløp og tiltak knyttet til landbruk og oppdrettsvirksomhet.

Ved både å bidra til ambisiøse internasjonale avtaler, gi bistand til arbeid i utviklingsland, og først og fremst ved å feie for egen dør, vil Regjeringen bidra til et bedre vannmiljø. I år, i FN's ferskvannså, vil vi ha særlig fokus på dette arbeidet både hjemme og ute. Jeg vil oppfordre alle, ikke minst kommunene og miljøorganisasjonene, til å være med og bidra til en slik satsing.